

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת בא: גידול כלבים

הם חיים במחיצת בני אדם ומשמשים להם לצרכים שונים, ברובם הם חיות מחמד שנועדו לבידור ושעשוע, חלקם מסייעים לעיוורים, לשהייה עם חולים כדי להרגיעם וכן הם מסייעים לשירותי הביטחון והמשטרה בפעילות מונעת טרור ופשע. זהו ידידו הטוב של האדם, הכלב. אך למרות תיאורים אלו, לעיתים אנו שומעים על מקרים מצערים בהם כלב תקף ילד וגרם לפציעתו.

בפרשת השבוע עדים אנו להבטחה של הקב"ה לבני ישראל בעת שהותם במצרים: "וְלָכֵל כָּלִבִּי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרֵּץ כָּלֵב לְשׁוֹנוֹ".¹ רש"י² מציין "שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה" והשכר שהגיע לכלב בעקבות הציות לדבר ה' הוא לתת לו בשר טריפה, כדברי התורה: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכְנוּ אֹתוֹ".³ היחס לכלב הוא דו-ערכי - מצד אחד הוא מסמל דבר מתועב ושפל,⁴ כפי המתואר בדברי גוליית הפלישתי אל דוד: "הַכָּלֵב אֲנֹכִי כִּי אֶתָּה בָּא אֵלַי בַּמִּקְלוֹת",⁵ וכדברי אבישי בן צרויה: "לָמָּה יִקְלַל הַכָּלֵב הַזֶּה אֶת אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ".⁶ מאידך גיסא יש בו בכלב דברים חיוביים, כדברי הגמרא על נאמנותו של הכלב: "הכלב מכיר את קונו",⁷ וביאר המהר"ל: "כי... הכלב הוא בעל נפש, ולכך יש בו הכרה, ונקרא בשביל זה כלב שהוא כולו לב".⁸ לדברי הרב יששכר אליינבורג בספרו 'באר שבע',⁹ מכיר את קונו הכוונה מכיר את הקב"ה שבראו ולכן הוא ציית לדבר ה' לא לתקוף את בני ישראל ועל כך זכה לשכר על נאמנותו לבוראו. אך הרב איילנבורג מעדיף את הביאור הפשוט שהכלב מכיר את בעליו, "וכן דרך העולם שהכלב מכיר את בעליו והולך אחריו לכל מקום שהוא הולך ומשמרו".

בדברי חז"ל יש שתי אמירות הנראות כסותרות זו את זו - במשנה מובא איסור לגדל כלב אך הפתרון הוא לקשור אותו בשרשרת: לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת.¹⁰ רש"י¹¹ הסביר את האיסור בכך שהכלב נושך ונובח אישה בהריון עלולה להפיל את עובריה מחמת הפחד.¹² לעומת דברי המשנה האוסרת לגדל כלב סתם ומוצאת פתרון בקשירת הכלב בשרשרת, הרי שבגמרא¹³ האיסור הוא לגדל כלב רע, וכן אין כל הצעת פתרון לאיסור, אלא להרוג את הכלב הרע.¹⁴

המענה לסתירת דברי חז"ל נעוץ במחלוקת הרמב"ם כנגד הטור והשולחן ערוך - לדברי הרמב"ם יש להבחין בין כלב סתם לכלב רע והוא כתב כל איסור במקום אחר בהלכותיו.¹⁵ לדבריו, האיסור להחזיק כלב רע הוא איסור תורה כחלק מהאיסור הכולל 'לא תשים דמים בביתך', שעניינו להסיר כל מכשול שיש בו סכנת נפשות העלולה להרוג אדם, כדוגמת מעקה לגג שבהעדרו יש סכנת נפשות. איסור זה הביא הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש,¹⁶ ולכן אין

¹ שמות (יא, ז).

² רש"י (שמות כב, ל).

³ שמות (כב, ל).

⁴ ראו: מהר"ל (באר הגולה, באר החמישי פרק ז ד"ה דע כאשר): "וחכמינו ז"ל קראו הכלב עני בבעלי חיים, כדאיתא בפרק מי שהחשיך (שבת קנה ע"ב)... והכתובים מורים על שפלותו, שכאשר זכרו בריאה פחותה אמר הראש כלב אנכי, אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני. והדבר הוא מפורסם מן הבריות, עד שיספרו הכל בזה"; מהר"ל (חידושי אגדות בבא קמא ס ע"ב ד"ה כלבים): "כי הכלב מיותר והוא נבדל מכל הנמצאים".

⁵ שמואל (א יז, מג).

⁶ שמואל (ב טז, ט).

⁷ הוריות (יג ע"א).

⁸ מהר"ל (חידושי אגדות, הוריות יג ע"א ד"ה האוכל). ראו עוד: בן יהוידע (הוריות יג ע"א ד"ה שם מפני מה הכלב).

⁹ באר שבע (הוריות יג ע"א ד"ה הכלב).

¹⁰ בבא קמא (פ"ז מ"ז).

¹¹ רש"י (בבא קמא עט ע"ב ד"ה את הכלב). כ"כ: פסקי רי"ד (בבא קמא עט ע"ב ד"ה אין מגדלים); רע"ב (בבא קמא פ"ז מ"ז ד"ה את הכלב).

¹² ראו: שבת (סג ע"ב).

¹³ בבא קמא (טו ע"ב); כתובות (מא ע"ב).

¹⁴ רש"י (בבא קמא טו ע"ב ד"ה ובין; כתובות מא ע"ב ד"ה משמתין). כ"כ: ראב"ן (בבא קמא סוף סימן ו ד"ה כלבא דאכל); שיטה מקובצת (כתובות מא ע"ב ד"ה מדרי נתן).

¹⁵ ראו עוד: שו"ת בנין של שמחה (אבהע"ז סוף סימן ו ד"ה אשר; תורה תמימה (דברים כב, ח הערה עט).

¹⁶ רמב"ם (הל' רוצח ושמירת הנפש פ"א ה"ד). ראו: הגהות מיימוניות (הל' רוצח פ"א ה"ד אות ג); כסף משנה (שם); שיטה מקובצת (בבא קמא טו ע"ב ד"ה מדרי נתן); שו"ת דבר אברהם (ח"א סימן לו אות כה).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

לכלב רע זה פתרון אלא מוות. לעומת זאת, איסור גידול כלב סתם, שאינו מהווה סכנת נפשות, הוא איסור מדברי חכמים שאסרו לגדל כלב כזה שיש בו היזק, ולכן כתב הרמב"ם הלכה זו בהלכות נזקי ממון.¹⁷ לכלב כזה יש פתרון שלא יזיק, קשירה בשרשרת, כפי שביאר הסמ"ע,¹⁸ כיון שאנשים יודעים שהכלב קשור הם לא מפחדים ממנו ומנביחותיו.

בעוד שלדעת הרמב"ם יש הבחנה בין אמירות חז"ל ובכך אין כל היתר לגדל כלב רע, הרי שלדעת הטור¹⁹ והשולחן ערוך²⁰ ניתן לגדל כלב רע כל עוד הוא קשור בשרשרת, כלשונם: "אסור לגדל כלב רע אא"כ הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהן".²¹ בכך שתי אמירות חז"ל משלימות זו את זו, היינו שיש פתרון לאיסור גידול כלב רע בקשירתו בשרשרת.²²

בגמרא²³ מובא שאמנם יש איסור לגדל כלב, אך מותר לגדל כלבים 'כופרין', היינו כלבים שאינם מזיקים כמו כלבים ננסיים²⁴ או כלבי ציד גדולים.²⁵ לאור זאת כתב הים של שלמה²⁶ שמותר לגדל כלבים אלו ללא כל צורך בשמירה משום שאינם מזיקים כלל.²⁷ על דבריו חלק הרב יעקב עמדין²⁸ וטען שמדובר על דעת יחיד שאין לפסוק כמותה, כפי שאכן לא הובאה דעה זו ברמב"ם ובשולחן ערוך. לדבריו, גם בכלבים אלו תיתכן סכנה 'כמו שאירע כמה פעמים'. אמנם הוא מודע לצורך בכלב שמירה על ביתו של האדם ורכושו, אך לכך מספיק רק כלב אחד ולא יותר.²⁹ ואכן, בגמרא³⁰ מובא שיש היתר לגדל כלב בעיר הסמוכה לספר, לקשור אותו ביום בו אנשים מצויים ולהתיר אותו בלילה בזמן שאין אנשים נמצאים ברחוב.³¹

¹⁷ רמב"ם (הל' נזקי ממון פ"ה ה"ט).

¹⁸ סמ"ע (חוי"מ סימן תט ס"ק ה). כ"כ : ים של שלמה (בבא קמא פ"ז סימן מה).

¹⁹ טור (חוי"מ סימן תט).

²⁰ שולחן ערוך (חוי"מ סימן תט סעיף ג).

²¹ על היחס בין דברי הרמב"ם לדבריהם של הטור והשולחן ערוך, ראו : תורה תמימה (דברים כב, ח הערה עט) ; חזון יחזקאל (בבא קמא פ"ח ה"ה חידושים). שתי הדעות הובאו ב ים של שלמה (בבא קמא פ"ז סימן מה).

²² תוספות יום טוב (בבא קמא פ"ז מ"ז ד"ה לא יגדל). להסבר נוסף, ראו : ים של שלמה (בבא קמא פ"ז סימן מה), שכלב רע רק נובח ולא נושך ולכן אפשר לקשור אותו.

²³ בבא קמא (פ ע"א). השו"ל לדברי התוספתא (עבודה זרה פ"ב ה"ג).

²⁴ רש"י (בבא קמא פ ע"א ד"ה כלבים) בפירוש הראשון ; רבינו חננאל (אוצר הגאונים, בבא קמא פ ע"א) ; מאירי (בבא קמא פ ע"א ד"ה כבר בארנו) ; הערוך (ערך כלב) ; ריבמ"ץ (כלאים פ"א מ"ו ד"ה כלב) ; רא"ש (שם ד"ה כלב) ; רע"ב (שם ד"ה כלב) ; תפארת ישראל (שם יכין אות נב) ; תוספות חדשים (שם).

²⁵ רש"י (בבא קמא פ ע"א ד"ה כלבים) בפירוש השני ; רמב"ם (פיהמ"ש כלאים פ"א מ"ו) ; שיטה מקובצת (בבא קמא פ ע"א ד"ה כלבים) בשם גאון. יש שראו בעין שלילית החזקת כלבי ציד, ראו : אור זרוע (ח"ב הל' שבת סימן פג אות יז) ; רמ"א (או"ח סימן שטז סעיף ב).

²⁶ ים של שלמה (בבא קמא פ"ז סימן מה).

²⁷ סמ"ג (נעשין סימן סו-סז ד"ה גרסינן בפרק מרובה) ; יראים (סימן רל) ; מאירי (בבא קמא עט ע"ב ד"ה וכן אין) ; הגהות מיימוניות (הל' רוצח פ"א ה"ד אות ג).

²⁸ שו"ת שאילת יעבץ (ח"א סימן יז). הוא מוסיף, שאם האדם הוא רועה צאן הוא זקוק ליותר מכלב אחד. סיוע לכך, ראו : מדרש (בראשית רבה, פרשת ויצא פרשה עג, יא).

²⁹ ראו : הון עשיר (בבא קמא פ"ז מ"ז) : "את הכלב - הכלבים לשון רבים... לא קתני, משום דאין דרך בני אדם לגדל כלבים הרבה".

³⁰ בבא קמא (פג ע"א).

³¹ שולחן ערוך (חוי"מ סי' תט סעי' ג) ; ים של שלמה (בבא קמא פ"ז סימן מה).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

בתחילת הדברים ראינו עד כמה הכלב 'כולו לב' והוא מסייע לאדם בדרכים שונות, א"כ מדוע אסור חכמים לגדל כלב?

בגמרא³² מובא שהימצאות כלב רע בביתו של אדם מונעת כניסת עניים לבקש צדקה ובכך נמנע האדם מעשיית חסד.³³ לדעת הטור והשולחן ערוך, גם לכלב כזה יש פתרון לקשור אותו בשרשרת ואז העניים לא יפחדו להיכנס לבקש צדקה.³⁴ אך לדעת הרמב"ם, כיון שמדובר על כלב רע שיש סכנת נפשות אז אין לו תקנה ולכן יש איסור להחזיקו.³⁵ טעם נוסף מובא בגמרא,³² משום חוסר ביטחון שהאדם אינו סומך על שמירת המזוזה אלא על כלבו,³⁶ אך כמו שכתב הרב יעקב עמדין שמותר לו לאדם להחזיק כלב אחד לשמירת ביתו ורכושו כחלק מההשתדלות המעשית של האדם לביטחונו יחד עם ביטחונו בבוראו.

לסיכום, יש מן הפוסקים שלא ראו בעין יפה החזקת כלב כלל,³⁷ אך נראה שאם מדובר על צורך ממשי שהכלב מסייע לאדם בדרכים שונות, הדבר מותר בשימת לב על דרכי השמירה שלו.

³² שבת (סג ע"א).

³³ רש"י (שבת סג ע"א ע"א ד"ה מונע); פני משה (בבא קמא פ"ז ה"ז ד"ה למס); מהר"א פולדא (שם).

³⁴ פלא יועץ (ערך כלב).

³⁵ אולם, ראו: מהרש"א (שבת סג ע"א ד"ה כל המגדל).

³⁶ מהרש"א (שבת סג ע"א ד"ה כל המגדל).

³⁷ שו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן לד אות ה); שו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן רמא); שו"ת באהלה של תורה (ח"ה סימן כה).